

ODKRYVÁNÍ VRSTEV

Jiří Hájíček, jemuž jeho domovské nakladatelství Host na konci roku 2016 vydalo další knihu, patří v české literatuře k těm, koho mají stabilně rádi kritici i čtenáři, což je kombinace v našem literárním prostoru ne úplně běžná.

Již na přebalu knihy se dočteme, že tímto románem „završuje Jiří Hájíček svou volnou venkovskou trilogii morálního neklidu“.

Kromě problematiky morálních hodnot a narušených vztahů, jež romány *Selský baroko* (2005), *Rybí krev* (2012) i nejnovější *Dešťová hůl* explicitně tematizují, spojuje jmenované texty pevná dějová osa, autora důvěra ke klasickému vyprávění i zručně vytvořená atmosféra (prostřednictvím popisu, jehož je Hájíček mistr).

Výrazným pojetím románů je prostor, v němž se vyprávění odehrávají, konkrétně prostor jihočeského venkova (Hájíčkovi osobně blízký a důvěrně známý). Často je zobrazován v opozici k městu, jež má ve významové výstavbě Hájíčkových próz rovněž specifickou roli.

Dalším společným jmenovatelem jmenovaných próz je zkoumání toho, jak působí minulost na žitou přítomnost, jak ji ovlivňuje, tvaruje a mnohdy deformuje.

DOSUD NEJLEPŠÍ ROMÁN JIŘÍHO HÁJÍČKA

Jiřího Hájíčka (nar. 1967) mám od jeho prozaických počátků nejraději jako povídkáře. V krátkém žánru mi připadal (do vydání recenzovaného románu) přesvědčivější než v delších prózách, a to s výjimkou *Selského baroka* (2005), jež mě zaujalo kompozičně zvládnutým detektivním půdorysem (s ústrojně začleněným milostným příběhem) a dovednou rekonstrukcí zlých časů tzv. kulaků, perzekvovaných totalitním režimem v padesátých letech minulého století.

Další z oceňovaných románů *Rybí krev* (2012) za tolik povedený nepovažuji. Zpracování závažného tématu vysídlení z oblastí výstavby temelínské jaderné elektrárny navzdory mnoha kladům (zejména evokace toho, jak je důležité zakotvení v konkrétní lokalitě, s níž se člověk cítí být vnitřně srostlý) poněkud trpí vypravěčskou těžkopádností. Cítím zde snahu budovat napětí, ta však vyznívá trochu uměle. A to zejména proto, že propojení klíčových motivů, souvisejících se zanikáním obcí, s prožíváním postav, je jaksi vnějškové a místy se nevyhne ani klišé. Ta jsou nejvýraznější v koncepci ústředních charakterů (zejména v případě Honzy, bratra hlavní hrdinky) a také u samotné protagonistky a zároveň vypravěčky Hany, v jejímž povahovém vykreslení mi chybí větší ironická distance ze strany autora, jak se mu to daří v případě ústřední postavy *Dešťové hole*. V mnoha spisovatelových povídkách onu ironii, byť nijak vystřenou (tento odstín není typický pro Hájíčkův tvůrčí naturel), pociťuji a dodávám jim na životnosti tím, že umožňuje nahlédnout zdánlivě nepřekonatelná traumata z nadějnější perspektivy, což jsem si uvědomil po přečtení autorova povídkového výboru *Vzpomínky na jednu vesnickou tancovačku* (2014).

Hrdina románu Zbyněk Polecký, pracující na česko-budějovické univerzitě jako odborník na správu pozemků, bydlí v luxusně zařízeném bytě (po nákladné rekonstrukci) se svou nádhernou manželkou Terezou, jež učí hudbu na konzervatoři, umí francouzsky a celkově je velmi kultivovaná. Jejich vztah by vypadal téměř idylicky, kdyby v něm dosud nechybělo dítě, o něž již dlouho neúspěšně usilují, a kdyby do něj nevstupovala začínající krize středního věku, již Zbyněk pociťuje (jedním z jejích

Co však texty odlišuje, je rozdílná vzdálenost mezi minulostí a přítomností. V *Selském baroku* to byla padesátá léta a proces násilné kolektivizace zemědělství, který ovlivňoval životy postav tehdejší Hájíčkovy současnosti, zatímco v románu *Rybí krev* hrála podstatnou roli léta osmdesátá a likvidace vesnic, jež musely ustoupit stavbě jaderné elektrárny Temelín. V románu posledním je to konec dvacátého století, tedy minulost teprve nedávná, se současností v podstatě prorostlá, a ve srovnání s předchozími díly trilogie především zobrazovaná jinak než prostřednictvím konkrétní události oněch tzv. „velkých dějin“ – komorněji. Tentokrát autor v souvislosti se zmiňovanými morálními hodnotami soustředí svou pozornost na pozemkový podvod v komunální politice.

Hlavním hrdinou románu je Zbyněk Polecký, ženatý, bezdětný muž středního věku, profesí odborník na pozemkové právo, který právě prochází téměř až „vzorovou“ krizí středního věku a trpí chronickou nespavostí. Zbyněk se po mnoha letech (neochotně a na matčino naléhání) setkává s Bohunou Fuksovou, svou první láskou, aby jí pomohl s na první pohled banálním majetkoprávním sporem, přesněji s darovacími smlouvami, na jejichž základě má

projevů je i mužova chronická nespavost). Do partnerského soužití jim navíc zasahuje problematická pozemková záležitost v jihočeské vesnici Lešice, která pro Poleckého postupně nabývá nejen morálního, ale stále víc i osobního rozměru.

Pevná zakotvenost manželské dvojice ve středostavovských jistotách se ukazuje jako iluzorní. Dojem měšťanské solidnosti, od začátku evokovaný prostorem bytu, v němž se snoubí starosvětská atmosféra činžovního domu s honosnou moderností, je zpochybňován. Disharmonické tóny nepronikají do románu nijak živelně a nejsou dovedeny do drastických poloh, které ostatně Hájíčkovi nebývají vůbec vlastní. Nicméně o to více svým všedním nasvícením působí uvěřitelněji. Čtenáři se tak s nimi mohou snáze identifikovat než s motivy privátního soužití, jež jsou mnohdy křečovité, až nevěrohodně dováděny do krajních mezí, jak si v mnoha současných literárních i filmových dílech můžeme povšimnout.

Nedorozumění skryté a pozvolna se probouzející pod nánosem každodenních uhlazených kulis partnerského setkávání, jemuž navzdory převažující oboustranné spokojenosti chybí pevné pojitko, nemohou odvrátit ani společné pravidelné návštěvy abonentních koncertů či posezení u vína v monděnních kavárnách. V *Dešťové holi* však na druhé straně nehledejme ani kritiku tichého životního štěstí bez větších vzruchů a převratných událostí. Hájíček naopak nejen zde, nýbrž i v jiných svých prózách akcentuje okamžiky klidné, avšak pevné lásky, mající oporu v duševní vyrovnanosti obou partnerů. Neokázalé vykreslení chvíl vzájemného srozumění, prodchnuté lehkým nádechem poetična a nostalgie, patří k nejsilnějším aspektům Hájíčkovy tvorby. Protagonista si při bilancování svých dosavadních citových vztahů uvědomuje, že prožít zbytek svého života s Terezou v oněch drobných radostech by, i přes jistý stereotyp, rozhodně stálo za to. Osobní krize, do níž se Zbyněk dostává, ovšem nastoluje v průběhu děje otázku, zda bude společná budoucnost s Terezou vůbec možná. Navíc se jako potenciální předznamenání objevuje varování, nezřídká doprovázející fázi stárnutí. Polecký si totiž při jedné z návštěv svých rodičů uvědomuje hrozící „čas, požírající všechno – nádeje, životní sílu, radost, lásku...“ (s. 78)

Absence dítěte je v románu nahlížena jako jistý deficit partnerského svazku a také

pole po strýci Tondovi zdědit výhradně jak ona, tak i její sestra. Zbyněk postupně odhaluje podvod vesnických zastupitelů, k němuž došlo v nedávné minulosti a který za pochybnými smlouvami stojí, a je rozhodnutý na viníka ukázat stůj co stůj. Posedlost potřebou zjednat ve věci spravedlnost mu nasadí na oči klapky, takže nevidí, že v „boji“ o nastolení práva zůstal zcela osamělý, a dokonce ani to, že jeho osobní život směřuje ke katastrofě.

Stejně jako hlavní hrdinové předchozích dvou románů této volné trilogie přijíždí i Zbyněk z města, kde v bytě „jako z katalogu“ již dlouho žije se svou krásnou a kultivovanou manželkou zoufale toužící po dítěti, na vesnici, do míst svého dětství a mládí, k nimž ho logicky poutají silné vazby. Jeho opakované a stále častější cesty na venkov jsou zároveň metaforou hrdinova putování do dětství, ke kořenům, k sobě samému.

Předmětem sporu Bohuny a její sestry je dědictví půdy. Půda je rovněž jedním z prvkem a významově silně zatíženým motivem, jehož prostřednictvím autor rozvíjí hned několik témat.

Půda je v Hájíčkově vyprávění jakýmsi nositelem paměti a „zprostředkovatelem“ minulosti. Do kanceláře, kde Zbyněk „pra-

nepřímo asociována s určitou životní prázdnotou. Zbyněk sám sebe vidí jako muže hledajícího křídla a čtenář si uvědomuje relevantnost této metafory – nejintenzivněji patrně tehdy, když sleduje jeho posedlost vyhrát zdánlivě marný boj s bezcharakterními představiteli vesnické mafie. Hlavní hrdina nepředstavuje postavu jednorozměrnou, psychologicky plochou. Není zde totiž vyobrazen pouze kladně, jako člověk neochvějně setrvávající na straně dobra, i když tím riskuje osobní štěstí, ale také jako jedinec s několika slabínami. Tou nejvýraznější je nedostatek empatie. Tato skutečnost se projevuje zejména ve vztahu k Tereze; malá schopnost vcítit se do manželčina prožívání se mu hrozí stát osudnou.

Jeden z klíčových motivů mnoha Hájíčkových próz, který silně rezonuje i v *Dešťové holi*, představuje vlastnictví půdy. Jako možná příčina Zbyněkovy nespavosti je tu naznačena neukotvenost, spočívající v relaci jeho práce a mimoprofesionálního života: pozemky spravuje, ale sám dlouho žádnou půdu nevládl. Toto uvědomění ho vedlo ke koupi jedné louky na území Novohradska. Jednalo se ale o čin spíše symbolický, neboť daleko více než hrdina sám tam dočasně pobývá „indiáni“, lysohlávkáři a hledači kovů s detektory. Tematizace indiánského způsobu chování a hodnot i specifčnosti jejich chápání půdy jako loviště, jež „jim vyšší moc svěřila do správy“ (s. 116), a nemožnou ji tedy prodat, netvoří jen okrajovou část příběhu, jak by se mohlo zdát. Důležitost této motivické vrstvy ostatně dosvědčuje rituální předmět dešťové hole, který se dostal do titulu románu. Zpodobení jednoduchého mechanismu tohoto bambusového nástroje, kde se přesypají „semínka a drobné kamínky“, a jenž zní, „jako když jemně prší“ (s. 195), může být chápáno jako obrazné vyjádření prostého vnímání základních principů světa, v němž lze z jistého úhlu pohledu nalézt větší moudrost než v důmyslných filozofických pojednáních.

V souvislosti s pozemky se prostřednictvím postav starých pánů, s nimiž Polecký jedná, přenášíme do minulosti a uvědomujeme si odcházení poslední generace, „pro kterou půda ještě něco znamenala, pro kterou býval kus pole nejen obživou, ale i srdeční záležitostí“ (s. 31). Jednoho z mužů dostihne dějinná ironie: v padesátých letech minulého století proti soukromému vlastnictví jako přesvědčený komunista brojil a v součas-

cuje s *pozemkama*“ (s. 116), přicházejí noví a staronoví vlastníci či nájemci půdy podepisovat smlouvy o vlastnictví či nájmu v pozemkové mapě přesně vyměřené části půdy.

Často se v rozhovorech se Zbyněkem rozprávají nejen o vlastní minulosti, o narušené kontinuitě přecházení majetku z generace na generaci – v tomto případě půdy, která je v jejich očích tím, oč je třeba pečovat – a také o nemožnosti tuto návaznost obnovit. Ve vzpomínkách jednotlivců tak ožívá historie nedávná, ale i ta mnohem vzdálenější a spolu s nimi je Zbyněk konfrontován s existencí konkrétního mravního řádu založeného mimo jiné na skutečnosti, že vlastnictví zavazuje k zodpovědnosti nejen k přítomnému, ale především k tomu budoucímu, co jednotlivý lidský osud přesahuje; to ovšem jen a jen prohlubuje jeho aktuální pochybnosti o smyslu vlastního života.

Cesty „za půdou“, do vesnice, kde hlavní hrdina prožil dětství, pak logicky také přivádějí k životu jeho vlastní vzpomínky, konstituující již naznačenou intimní rovinu příběhu. Vnitřní svět hrdiny, který není nikde „doma“, vykresluje autor velmi detailně a přesvědčivě.

Dokončení na str. 19

nosti řeší dědictví pozemků po bratrovi, s nímž se pro názorové rozpory desítky let nestýkal. Hájíček se v exkurzech do historie vyhýbá černobílému vidění: při zmiňování utrpených křivd relativizuje častou představou o tom, že v činných složkách totalitní moci, fašistické i komunistické, byli vždy jen zlí a krutí lidé.

Nezjednodušený dějinný pohled je jednou z předností románu. K těm dalším řadím ironii, humor, větší jazykovou invenci a životnější vedlejší i epizodní postavy v porovnání s předchozími prózami. Subtilní ironický podtón, dotýkající se zobrazovaného dění i protagonistova jednání, dluh velmi prospívá a považuji ho za přidanou hodnotu této prózy, jež se tak vymaňuje z určité strnulosti, kterou jsem vnímal v románu předchozím. A přitom se *Dešťová hůl* nezbavuje silných stránek autorova psaní, které Hájíček osvědčil ve svých dřívějších dílech. Za ně považuji zejména pečlivě rozvíjení příběhové linie, přičemž si vypravěč s realistickou pozorností všímají zdánlivě bezvýznamných, ve skutečnosti však sémanticky zatížených detailů, a také jemnou senzualitu v deskripcích jihočeského pleneru i lidského prožívání.

Prohloubená niternost vede k větší naléhavosti. Při četbě jsem cítil silnou účast s osudy hlavních postav, což jsem v předchozích dílech, jakkoli byla podnětná, poněkud postrádal. Připadá mi, že v *Dešťové holi* se snoubí to nejlepší ze spisovatelových povídek (tematizace rodinných vztahů, touhy po štěstí a harmonii, střídání okamžiků jasu s temnějšími momenty, vystižení koloritu jihočeského venkova) s vyprávěním autorovy románové poetiky, v níž psychologický ponor převažuje nad řemeslností, o kterou se Hájíček mohl opřít vždy a (v dobrém slova smyslu) i zde. Výsledkem je zatím spisovatelovo nejlepší dílo. Celkově se mi u Hájíčka líbí uměřenost; nepracuje s přehnanou expresivitou, nevěrohodnou patologií, ale je přesvědčivý: krouží kolem konstant lidské existence – lásky, samoty, smutku. V dosud posledním díle se mu tyto emoce daří empaticky rozkrývat, ale přitom se nenechává svést k efektnosti velkých gest a patosu, v té niternosti je jistá tlumenost. *Dešťovou hůl* považuji za výborný román a událost české prózy minulého roku.

Pavel Horký